

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Naročnina četrletno 15 Din,
polletno 30 Din, letno 60 Din,

za inozemstvo 90 Din.

Posamezne številke 1.50 Din.

Urednik in izdajatelj Ivan Zorec v Ljubljani.

Ljubljana, 16. septembra 1932.

Upravištvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Poštočerkovni račun

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo.

Oglasi po tarifu.

Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

MISLI

Najgloblji del krize

Z vseh strani bruha se pojavi krize. Vsako vprašanje in vsak odgovor ljudi se končujeta nekje v pesmi o brezposelnosti in o težavah ter stiskah. Ako bi ne bila kriza tako otipljivo resnična, bi si človek že mislil, da je obšla svet nova blaznost — manija krize.

Ta kriza pa je šla že zelo daleč. Od nesolidnih podjetij in zadolženih držav, o katerih lahko rečemo, da jih več ni, pa do temeljev gospodarske organizacije in prav do tiste zadruge, ki se imenuje rodbina, prav do korenin družbe se je razparala zemlja — kapitalizma.

Zato se mi po vsem skoraj zdi zadnji trenutek, da o sedanji gospodarski krizi spregovorimo resnejše kakor pa so to doslej delali dnevno usmerjeni časopisi. Tudi s tem problemom je tako, da mu moramo priti do dna, ako hočemo res narediti most preko njega.

Ali si še moremo utajiti, da smo brez moči proti svetovni in splošni krizi.

Prav ta velika beda s petindvajsetimi milijoni brezposelnih je sama največji dokaz, da sedanja kriza ni nikak prehodni pojav, ampak da se z njo zaključuje doba socialnega razvoja, ko je rastla naša gospodarska celota na varnem temelju.

Svetovna kriza je dokaz, da se je osnova pod sedanjim gospodarstvom razkrojila. Osnova tega gospodarstva je bila gotovo prirodna. Ta osnova je bila družba. Le v nekaterih dobah kapitalizma moremo najti drugo in dokaj širšo osnovo, in sicer tisto najširšo podlago civilizacije, ki je znana kot razmerje med človekom in med ostalo naravo. V prvih dobah kapitalizma se zdi, kakor da se je kapitalistični sistem gospodarstva res že postavil na ta najtrdnjši delovni temelj.

Videti je bilo, kakor da bo kapitalistični način dela razrešil do največje mere problem realnega, telesnega človekovega življenja s tem, da postavi človeku v roke vsa bogastva in vse sile ostale prirode ter omogoči tudi najvišjo stopnjo človeške kulture.

Ta videz pa je ostal samo prevara. Kapitalizem je bil že v razmerju, katero je človeštvo do iznajdbe stroja doseglo, torej v zgodovinsko danem socialnem razmerju, nujno in samo izhod za silo. Njegovo gospodarsko načelo ni bilo iznajdba, ni bilo delo duha, marveč je bil razvojno že dan in po naravnem nagibu priznana načelo sebičnega, individualističnega napredka. Seveda so prvo dobo modernega, industrijskega kapitalizma spremljali tudi kulturni delavci in ideologi, ki so oplajali družbi njeno duhovno življenje in prikazovali socialno koristnejše perspektive, a ti ljudje niso mogli vplivati na veletok gospodarskega dela, kateremu je stroj odprl pred očmi ves svet. Kapitalizem je sprejel kot realnejšo nalogo, da izčrpa brezobzirno vse svoje ugodnosti in se v ostalem omejuje na nujnosti.

V tem razvoju in v času, ko je kapital izčrpal vse svoje možnosti, sta se razvili v njem dve med seboj nasprotni sili: razvil se je kapitalizem, ki si za svojo podstavo več ne izbira razmerja: družba in priroda, temveč mu je podstava samo še: družba.

Nastanek kapitalističnega razvoja se je zaključil v svojem jedru.

Gospodarstvo, ki je dosegalo v prvih dobah uspehe obojestransko, se je človeku najprej na človekovi strani uprlo. Kapitalist se ni mogel preleviti iz individualista v kolektivista. Zajedel se je po principu najneposrednejšega dobička v družbo, v človeka samega in napravil iz njega izkoriščano prirodo in izkoriščanega potrošnika. V teh škarjah je družba kapitalu z vso svojo sicer prikladno naravo do tal odpovedala službo.

Dovršitev velike stavbe tega kapitalizma se je zgodila v zaletu trgovskega in nato finančnega imperializma, ki je v naglici izvajal dvojno povečanje kapitala:

zgraditi svetoven gospodarski sistem, in utrditi ta sistem na delovnem ljudstvu, torej ne na temelju dela ali prirode in družbe, temveč na ljudstvu. Zgodilo se je to z napadom na predvojno stopnjo evropskega ljudskega življenjskega standarda in zaključilo po vojni s fašizmom. S te točke so vse poti vrnitve zaprte.

Brez posebnih težkoč vidimo precej razločno, da je bila kal tega razvoja in kal velike krize ves čas v samem kapitalizmu in je zdaj le dozorela in vzklikala.

V dobi, ko se je kapitalizem znašel na novem, samo še parazitarno izbranem človeško mesenem temelju, se mu je ta temelj osušil in razpadel pred njim v prah nesposobnega, beraškega konsumenta.

Zanimivo bi bilo, si poleg tega očrtati družbo, katero je najbolj zadel ta konflikt s kapitalizmom.

Družba se ni mogla izogniti temu konfliktu. Njej se je prav tako nemogoče odreči principu, kot vsakemu bitju. Boj za obstanek je njen a in z. Nje ni mogoče nikoli izločiti iz gospodarskega napredka in uspeha tako in na tako nelogičen način, kakor je to hotel kapitalizem. Družba si delo samo s naravo na polovico in si ga ne more deliti z nobenim drugim kakršnimkoli elementom.

Gospodarstvo, to, kar je prav za prav samo kapital in njegovo vodstvo, to gospodarstvo je vsililo družbi v vsem njenem gospodarstvu svoja načela, izmed katerih je najusodnejše načelo bilance. Po načelu bilance je družba prisiljena dajati račun po načelu, ki ne more biti njeno življenjsko načelo. Kajti narod ne more živeti po pravilu, da se kapital obrestuje po raznih spremenljivih valutah in po podobnih finančnih pravilih. Končno noben narod ne more živeti v odvisnosti od tekme za dobičkom, ki je bistvo kapitala. Vsak narod in vsaka država mora živeti od dela, od pridobivanja življenjskih virov iz zemlje, ne sme imeti sovražnikov ali vsaj ne trajnih sovražnikov v družbi. Sovražstvo vede nujno nekoga do izkrvavitve. In največje sovražstvo je, kakor vidimo, prav to gospodarsko tekmovanje kapitala za izkoriščanje družbe. To je vojna, ki sega vsakemu narodu in vsej družbi do korenin ter ji izpodbija njen prirodni gospodarski temelj.

To pot gospodarskega razvoja spremljajo množice ljudstva z nerazumevanjem. Mogoče ni bil še nikoli prepad med gospodarstvom ene kaste in gospodarstvom ljudstva in družbe kot celote tako velik kakor je danes. Veliki prepad pa ni nastal zgolj radi poti, ki jo gre kapital, temveč deloma nastaja prepad tudi po krivdi napačne gospodarske izobrazbe, ki je šla tako daleč, da imamo tako zvane gospodarstvenike že pred seboj kot popolnoma ločeno kasto z njeno posebno logiko. Na drugi strani pa imamo večino ljudi, ki mirno ignorira to logiko, ker ji je sama v podzavesti zaslužnjena.

Razvoj družbe je v nesporazumu teh dveh plasti moral zaiti v gospodarsko krizo, ker sta vodili — enako bilanco.

Slika te krize je v tem smislu že danes jasna. Po tej poti ni več prehoda, marveč le zaostritev konflikt. Umrtvičenje finančnega kapitala je samo eden njen znak.

I. B. R.

Fašizem in fašizmi

(Konec.)

Nezaupljivost in vohuni.

Inozemec gleda z začudenjem in gnusom na topost, s katero prenašajo Italijani svoj režim, ter misli, da ji je pogoj neka plemenska posebnost. Pa ni nič drugega, nego plod vzgoje. Sodobni Italijan nele da ni udeležen pri političnem življenju svoje dežele in da nima nobenega vpliva na njeno uredbo, ampak o tem tudi skoro prav nič ne izve. V časopisju stoji samo tisto, kar naj bi vedel po uradnem ukrepu. Tako je smel izvedeti, s kakšnim navdušenjem je srečela Nemčija Mussolinijev članek v državnem znanstvenem slovarju. Zaradi

zmote stavca je pa izšlo najprej navdušenje in potem šele članek, ki ga je povzročil. Kdo se bi torej čudil, če ljudje ne čitajo, kar jim uradoma nakvasijo, da se jim ni treba jeziti.

Prispodoba in orodje države je fašist v črni srajci, s krepelcem in z velikim gobcem, ter hierarh, ki je prišel iz ničesar ter si zida vilo za štiristo tisoč lir, kakor predsednik izjemnega sodišča. Vsa življenjska umetnost Italijana vrholi danes v težnji, odtegniti se čimbolj tej »državi« in njeni oblasti ter varovati pred njo lastno kožo. Vrhunec te umetnosti pa je zopet, ne iti v zanjke kakemu vohunu. Vohuni so povsod, v tovarni in v cerkvi, na plesišču in na vseučilišču. Zato govori fašistično priučen Italijan malo; to pa ne zaradi tega, kakor bi nam radi nekateri dopovedali, ker je spoznal brezkoristnost besedi, temveč, ker je spoznal njih nevarnost. V današnji Italiji ni nobene zavezi, sovisnosti in nobenega državlanskega zmisla. Nezaupno se umika vsak na sebe samega in se brani pred državo, kolikor pač more. Tistega dne, ko bi odpovedal ta razposamitveni način diktature, bi fašizem izginil.

Država fašizma je — policijska država.

Pa saj vendar ravno fašizem sklaplja individualce stanovsko? Saj je on vendar veliki premagovalec individualizma? Njegova država je policijska država, ki posameznika vodi za roko, vohunari nad njim in ga trapi ter mu s tem državo in javno življenje tako zagnusi, da se zabubi čisto v družino.

Seveda izteza fašistična stranka, ščepereča se kot država, svoje lovke po vseh. Zato pomenja zopetno sprejemanje strankarskih pripadnikov zadnje in dokončno nasilje nad vsemi nefašisti. Kdor ima kako javno službo, pa bodisi tudi samo kot ljudskošolski učitelj ali ubožni zdravnik, more poslej izbirati samo med odpuštom ali zloglasno »stenico«, kakor imenujejo v Italiji fašistični strankarski znak. Kdor ima javno trgovino, stojnico na trgu, službo vratarja ali če dela karkoli, za kar je potrebno oblastveno dovoljenje, mora ugrizniti v kisljo jabolko. »Nič izven države« je postalo kot »nič izven fašistične stranke« zoprna resničnost. In dovolj je, če se le eden v družini brani pristopiti k vladajoči stranki, da izgube vsi delo in jelo. S tako gostimi grabljami se niso nikoli grabili italijanskega ljudstva.

Uvedba delavskih knjižic.

Tudi delavce nameravajo vedno strožje nadzirati. Ni še dovolj, da nimajo pravice stavanja in zborovanja in da jim računajo dolžnost, biti zastopan od nevoljenih voditeljev in plačevati prispevke prisilni organizaciji, kot združevalno pravico. Namesto dosedanje mezdne knjižnice hočejo zopet uvedti delavsko knjižico, ki »dovoljuje korporacijskim in sindikatnim organizacijam, da zasledujejo vse delavčeve življenje in dejavnost«. To, kar ne bi smeli podtekniti pred tridesetimi leti nobeni služkinji v Italiji, poselsko knjižico, to naj poslej spremlja vsakega delavca skozi življenje. Fašistično delavsko glasilo v Rimu že vidi, da bo zaželjena knjižica »obsegala tudi opazke, ki bi utegnile biti delavcu neprijetne«, in že sedaj so si edini v tem, da mora biti založena pri podjetniku!

Fašistična prostovoljnost.

Sploh se iztegujejo polipske lovke fašistične stranke po najbolj zasebnih stvareh. Znano je, da se mora naznaniti vsak splav policiji, in da so glasom neke okrožnice prefektov sumljivi tisti zdravniki, ki ne javljajo dovolj splavov. Pa tudi vsa fašistična prostovoljnost — pri podpisovanju javnih posojil, pri demonstracijah, pri poklonitvah itd. — je strogo obvezna. Tako je sedaj sklenila fašistična zveza trgovskih podjetnikov, in glavni tajnik fašistične stranke je odredil, naj se plačuje za fašistično zimsko pomoč v vseh javnih lokalih in od vsakega naročila po pet centezimov. Izrecno je določeno, da inozemcem ni treba plačevati tega prispevka, iz česar moramo vendar

sklepati, da ga tuzemci morajo plačevati: pa ga kljub temu imenujejo »prostovoljni prispevek«. Vsak obiskovalec javnih lokalov — razen tujcev — mora plačati v kakšne strankarske namene davek. »Nič izven države«.

Fašizem velik v malenkostih.

Kajpada, ta država, z zmisлом za vzvišeno važnost najmanjših stvari, ima očitne zasluge. Glavni tajnik stranke, ekselencja Starace, je odredil 17. avgusta:

»Izpreminjaje deloma določila glede uniforme je predpisal tajnik stranke, naj se nakiti fes zveznega poveljnika mladostnih bojnih oddelkov namesto s črnim trakom, kakor pri drugih poveljnikih, z zlatim, slično kakor pri miličnih konzulih. Namesto črne niti naj se vplete rdeča. Nadalje se uvaja poltrdi model ramnice, ki jih morajo nositi častniki mladostnih fašijev v rimskih barvah. V ramnici se morata razpliniti obe barvi navpično k rami, in sicer rdeča na zunanji, rumena pa na notranji strani. Častniki izven službe se oproščajo od noše ovratnice.«

Razumemo, da se država s tolikim zmisлом za svet v malem ne more ukvarjati z manj važnimi stvarmi. Primanjkljaj v lanskem proračunskem letu znaša 4¼ milijarde lir. Od teh odpada 1350 milijonov na zmanjšane dohodke, ostanek na zvišane izdatke, ki so narasli od 20.891 na 23.307 milijonov lir. Prav tako je tudi naraslo število brezposelnih. 30. junija prejšnjega leta jih je bilo po uradnih statistikah 573.000, letos 905.000. Zlato kritje je padlo v zadnjih dveh letih od 61,4% na 46,69%, pri čemer so računani angleški funti še v zlati pariteti. Elektrotehnične in mehanične delavnice v Milanu imajo tolik primanjkljaj, da so znižale nominalno vrednost delnic od 500 na 175 lir. Še na slabšem so svilne tovarne Clerici.

Državi, ki vse vidi in vse na dobro obrača, pa menda ni veliko do teh stvari. Ali ena posledica njene bahavosti na javno mnenje ne more izostati. Ravno to brbljanje o vsemožni državi, ravno okolnost, da ima država povsod svoje prste vmes, ji jemlje zaupanje, ne glede na to, da se javlja zgolj v obliki fašistične samovoljnosti.

Kult Mussolinija — koristna stvar!

Namesto, da bi se pečali z vprašanji svoje dežele, si pomaga časopisje s kultom Mussolinija! Ta je vedno koristen. Neki turinski list je menjal glavnega urednika, kajti česta mena spada k fašizmu. Ko se list poslavlja od svojega vodnika, pravi: »In zdaj obrnimo misel k Njemu, ki vse ve in vse vidi, k Njemu, ki čita z ostrim pogledom v človeških srcih, k Njemu, Vodniku.«

Ali je čudno, če se Italijan z gnusom odmika od politike? Danes ni drugega nosilca bodoče državne misli in stremjenja po socialni solidarnosti, nego — protifašistična skrivna književnost.

OPAZOVALEC

Nemška zmešnjava

Generali v politiki.

Odkar je prišel stari državni predsednik Hindenburg v roke svojih generalov, očitno ni kos političnemu položaju. Saj to je skoraj vedno tako: generali v politiki so imeli le redkokdaj srečno roko. Vse njihovo mišljenje je osredotočeno na sestav nadrejenosti in podrejenosti — namreč nadrejenosti zase in podrejenosti za druge! Nerazumljiva je pa njihova misel na preproste obrazce usmerjenemu duhu sodobna ljudska država z njenimi tisoči komponent, ki se v njih javlja in uveljavlja zapleteni ustroj socialnega in gospodarskega življenja. Zato je tudi nedvomno: bolj ko je država gospodarsko in socialno razvita, bolj ko je kulturna in civilizirana, manj more doumeti preprosti vojaški razum njene naloge in cilje. Iz uvodnika katerega konservativnega lista si sicer po navadi osvoji tak politični general nekaj besed in rečenice o gospodarskem življenju in napredku — pač ker je tako običajno in moderno. Misli se po navadi ne veliko pri tem, in če mu takoj ne gre vse po sreči, si olajša dušo in program z zabavljanjem na zlohotne strankarje, ki ga seve pri delu neprestano ovirajo in mu mečejo polena pod noge. In še nekaj je naravnost tipično za vse generale-politike: da jih očitno zgodovina ne more ničesar naučiti, razen strategije.

Hindenburg proti lastnim volilecem!

Španski zgled bi bil lahko tudi Hindenburga izučil. Pa ga ni, kajti Hindenburg je pač tudi sam v prvi vrsti general. In danes so Hindenburg sam in njegovi generali v zagati, iz katere bržkone ne bo drugega izhoda, nego — vrnitev.

Poročali smo že, kako neuljudno, skoraj osorno je odslovil Hindenburg prejšnjega ministrskega predsednika Brüninga, prav tistega Brüninga, ki mu je skupaj s socialnimi demokrati dober mesec prej priporočil državno predsedništvo. Kako se je s tem postavil Hindenburg dejansko v nasprotje z lastnimi volilci: kajti naenkrat so bili okoli

njega možje, ki so nekaj tednov prej vodili hud boj proti njemu.

Nihče ne zahteva v politiki hvaležnosti, ali vsak zahteva doslednost. Ker brez doslednosti ne more biti zaupanja in brez zaupanja je sploh vsako družabno življenje in udejstvovanje nemogoče. Tudi v politiki, čeprav je ravno politično življenje najraje izhajalo brez kakih sitnih moralnih pomislekov.

Za Brüningovega naslednika je imenoval Hindenburg Papena. Pape je bil prej — seveda! — častnik in je plemič. Kot tak in kot bogat posestnik ima kajpada zaupanje vseh fevdalcev. Prvo Papenovo delo je bilo, da je razgalil prejšnjo socialnodemokratsko prusko vlado in ji postavil samega sebe za komisarja, drugo pa, da je vrnil narodnim socialistom pravico uniforme in pohodov, to se pravi, pravico razgrajanja in napadov. To se je kmalu maščevalo. Narodnih socialistov ni mogel izpreobrniti, in prav tisti Pape, ki je bil tako vnet za njihovo svobodo, je moral z izjemnimi zakoni in z naglimi sodišči proti njim. Kajti narodni socialisti so ubijali in nagla sodišča so jih seveda morala obsojati na smrt.

Vsega tega bi ne bilo treba, če bi bil Pape poslušal zastopnike večine nemškega naroda. Seveda je tudi prijateljstvo z narodnimi socialisti kmalu splahnelo. Danes je Pape, še pred mesecem dni od narodnih socialistov pozdravljan, med njimi najbolj osovražen mož.

Sicer pa je Pape popolnoma odpovedal tudi v notranji politiki. Računal je na delovno nesposobnost nemškega državnega zbora, ki ga je sam dal voliti, in upal, da bo vladal, če bo od hipa do hipa in od slučaja do slučaja izigral stranke. Pa tu se je urezal. Nepreračunljivi narodni socialisti so se sporazumeli s centromom in pretekli ponedeljek je doživel Pape v državnem zboru poraz, kakor redko kak ministrski predsednik: s 513 glasovi proti 32 mu je bila izrečena nezaupnica!

Za nas ni važno, če je bila ta nezaupnica v smislu zakona formalno pravilno izglasovana. O tem naj se prereka nemško časopisje in nemški pravniki. Ali izglasovana je bila! Pape je prišel na konec zagate.

Kajti več nego navaden parlametaren spor pomenja to glasovanje. Tudi ne gre zgolj za spor med demokratičnimi in nedemokratičnimi strujami. V ozadju se zopet odpira prepad med severno in južno Nemčijo. Opozorili smo že na ta prepad. In gotovo ni slučaj, da so ravno južni Nemci postali sedaj z nova pozorni in da z nova razmotrivajo možnosti in nujnosti, ki jih utegne ustvariti kaka kršitev ustave.

Zdi se, da bomo o tem lahko v kratkem kaj več poročali.

Velikodušnost republike

Visoki gostje v ječi.

V nekdanjem frančiškanskem samostanu, sedanjih vojaški jetnišnici v Madridu, je bilo zadnje dni zaprtih precej odličnih informiranih jetnikov. Šestnajst je bilo samo generalov. Med njimi je bil vodja zadnjega monarhističnega upora general-lajtnant Don Jose Sanjurjo.

Kazenska pravda proti Sanjurju je bila med tem končana. Po španskem vojaškem kazenskem zakonu ga je moralo sodišče, brž ko ga je spoznalo za krivega, obsoditi na smrt. Tako se je tudi zgodilo. Pritožbe proti smrtni obsodbi, ki jo je izrekel najvišje sodišče, ni. Ostala je samo možnost pomilostitve.

Usmrtitev ali pomilostitev?

Ko je bila sodba izrečena, je prislunila ne samo Španija, ampak ves politično zainteresirani svet. Kaj bo storil predsednik Azaña? O krivdi obsojenega generala ni moglo biti najmanjšega dvoma, prav tako ne o tem, da se je popolnoma zavedal daljnosežnosti vstaje in njenih posledic. Tudi je bilo splošno znano, da so zarotniki sklenili, da ubijejo najprej ravno ministrskega predsednika samega, ki so ga imeli za najbolj nevarnega nasprotnika republike. Za usmrtitev in proti pomilostitvi so bile tudi ljudske množice.

Proti pomilostitvi so bili tudi nekateri dobro misleči razumniki, ki so bili sicer v načelu proti smrtni kazni, a so se bali, da bi utegnili monarhisti razlagati milostljivost za slabost. S tem bi pa po mnenju teh ljudi dajali samo potuho monarhistom in jih izpodbujali k novim uporom, kar bi zahtevalo vedno in vedno novih nedolžnih žrtev. Raje torej enega krivca na vesala ali pred puške, kakor da zaradi prevelike popustljivosti poginejo mase ljudi.

Pomilostitev.

Ministrski predsednik Manuel Azaña je španski pisatelj. Dopisnik berlinske »Vossische Zeitung« v Madridu Eduard Foertsch pripoveduje o njem zanimivo zgodbo. Ko je bil Azaña še malo znan književnik in ko še ni nihče, bržkone on sam najmanj, slutil, kakšno vlogo mu je prisodila španska zgodovina, so se razgovarjali v ožjem

krogu tudi o Nikolásu Salmerónu, predsedniku prve španske republike v sedemdesetih letih. Ta je namreč raje odložil ministrsko predsedstvo, nego da bi bil podpisal neko smrtno obsodbo. Vsi so odobraval ta dokaz Salmerónove plemenitosti in nesebičnosti. Azaña pa je skočil po koncu: »Neumnost je narediti! Jaz ne bi bil podpisal niti smrtnih obsodb, niti ne bi bil odstopil.«

Azaña, pogumen duševno in telesno, je ostal zvest samemu sebi in svojim načelom. Pomilostil je Sanjurja na dosmrtno ječo. In s tem je izkazal Španiji veliko moralno uslugo. Kajti ravno republikanska španska vlada je bila tista, ki je takoj po svoji sestavi odpravila smrtno kazen. Res, da ta odpravev ne velja za vojaške zločince, in če bi bil Sanjurjo usmrčen, bi Azaña ne mogel nihče kaj prigovarjati.

Samozavest republike.

In to je tista najbolj očitna posledica pomilostitve: ni opogumila monarhistov, kakor se je zdelo nekaterim le preveč opreznim prišepetalcem, narobe, oplasila jih je. Kajti podzavestno so začutili, da je ta velikodušna kretnja izraz samozavesti in da je zopet ta samozavest izraz moči. Na drugi strani pa je hladnost in mirnost republikanske vlade opogumila tudi boječnike med republikanci. Kdo bi se tudi bal teh monarhistov, ponajveč užaljenih koristolovcev in koritarjev, deloma seveda tudi plemičev in veleposestnikov, ki se boje za svoja posestva! Kdo bi upošteval ljudi, ki za svoje prepričanje niso pripravljeni nič žrtvovati in ki najraje pošiljajo druge v žerjavico po kostanj!

Konec monarhističnih rabuk.

Toda če republikanska vlada ni hotela prelivati krvi in delati mučnikov, preveč zanesljiva le ni smela biti, da napravi konec monarhističnim in generalnim vstajam. Zato je zamahnila s sekuro na korenino: zaplenila je posestva upornikov. S tem je ubila dve muhi na en zamahljaj, uporaželjnim monarhistom je izpodmaknila gmotno podlago, a hkratu je preskrbela zemlje za tisoče revnega kmečkega proletariata. In vsi ti tisoči bodo posledaj najtrdnjša upora republikanskega državnega ustroja. Če bi še kdó izmed njih ne bil njegov pripadnik iz prepričanja ali vsaj iz hvaležnosti, bo pa gotovo iz strahu, da se s kraljem vrnejo tudi njegovi pripadniki in mu odvzamejo zemljo. Star recept je to, ki se je svoje dni na Ruskem imenitno obnesel. In gotovo se bo obnesel tudi v Španiji, saj je španski kmečki delavec še bolj pohlepen po zemlji, nego je bil ruski.

Razlastitev velikašev.

Ta zaplena uporniških posestev, kakor je izdatna, vendar ne bi zadostovala, da ustvari mnogoštevilnemu kmečkemu proletaritu lasten dom. Kajti število kmečkih delavcev, ki imajo le malo ali nič lastne zemlje, cenijo na kake štiri milijone.

Zato je sklenila vlada, da razdeli tudi vsa veleposestva. »Obžalujemo, če mora radi tega kdo trpeti«, je izjavil Azaña, »toda mi republikanci smo morali tudi trpeti.«

Bivši španski kralj Alfonz, ki se sedaj izprehaja po svetu, je izjavil, da je vedno pripravljen vrniti se nazaj, če bi ga ljudstvo poklicalo. Toda o tem ne bi nihče dvomil, tudi če kralj tega ne bi izjavil. Zdi se pa, da se je kralju mudilo s to izjavo, ko je izvedel za vse korenite reforme, ki jih pripravlja republikanska vlada. Kajti Alfonz ve: če bo kedaj sedelo nekaj milijonov malih kmetov na razlaščenih veleposestvih — mora pustiti vsako upanje.

Toda špansko ljudstvo ima tudi danes drugih skrbi, nego da bi se brigalo za nekdanjega kralja. Zato bo tudi za tega bolje, da hodi še naprej lepo po svetu. Saj denarja mu ne manjka.

Zato je najbolje, če pusti Špance pri miru.

Širite in naročajte naš tednik!

DEJSTVA IN DOGODKI

Zaradi atentata na dolsko šolo oproščen.

O tej zanimivi kleveti poroča »Slovenec« tole:

Ljubljana, 9. septembra.

Mali kazenski senat pod predsedstvom s. o. s. g. Ivana Kralja in prisotnih sosodnikov dr. Leona Štruklja in g. Branka Goslarja je danes najprej ob 8:30 obravnaval znani atentat na stanovanje šolskega upravitelja Nikolaja Einspielerja v Dolu pri Zalogu. Tega atentata je bil osumljen in obtožen 25letni samski zidarski delavec Ivan Ogrin iz Zaboršta pri Dolu.

Kaj pravi obtožnica.

Javna obtožba, ki jo je zastopal sam šef državne tožilstva dr. Iván Ogoreutz, očita Iv. Ogrinu,

Pozor naročniki!

Današnji številki smo priložili položnice, ter prosimo naročnike, da poravnajo zapadlo naročnino.

Kdor ne dobi lista redno, naj to takoj naznani, ker se dogaja, da dobivamo reklamacije kljub temu, da list redno pošiljamo.

Uprava „Slovenije“.

da je 27. junija letos ponoči v Dolu položil med okna spalne sobe šolskega upravitelja Nikolaja Einspielerja del cevi kolesarske balance, v katero je nabasal smodnik, pesek in papir, nato zunanje odprto okno zaprl in z vžigalno vrstico zažgal smodnik, ki je eksplodiral. Vsled eksplozije so popokale šipe na oknih, zunanji okenski okvir je vrlo na neko nivo, notranji okvir in drobce šip pa na postelje, kjer so spali upravitelj, njegova žena ter otroka Nevenka in Milorad, da je torej z razpočno snovjo povzročil nevarnost za življenje več ljudi ter s tem zakrivil zločinstvo zoper občno varnost ljudi in imovine po § 191-II k. z.

V razlogih obtožnica pobija alibi-zagovor obtoženčev, češ, da ni šel iz Urbanijeve gostilne v Ihanu ob 1:30, marveč že 26. junija ob 23:30, a napad je bil izvršen 27. junija ob 2:15. Obtoženec je imel po obtožnici dovolj časa, da je pripravil atentat. Pri obdolžencu so orožniku našli v žepu tudi smodnik, na njegovem domu pa del vžigalne vrvice in papir, ki je bil nabasan v cev, se popolnoma ujema s papirjem, ki so ga orožniki našli na obtoženčevem domu. Papir je hkrati tudi iste kakovosti. Obtožnica zaključuje, da je proti Ogrinu podan nujen sum, da je on pravi storilec.

Obtoženca je zagovarjal dr. Miha Krek.

Obtoženčev zagovor.

Obtoženi Ivan Ogrin je krepak in mišičast mladenič, dostojno oblečen. Na vsako vprašanje je odgovarjal prostodušno in jasno. Senatni predsednik ga je najprej vprašal: »Ivan Ogrin! Ali ste krivi ali ne?«

»Nisem! Ne!« je odvrnil.

»Povejte, kako je bilo!« je predsednik nadaljeval.

Obtoženec je nato gladko navajal, kako je šel z bratom in Vinkom Gradom v Ihan. Peljali so se na kolesih. Brat in Grad sta zapustila Urbanijevo gostilno že ob 22:30, sam pa je ostal pozno do 1:30. Nato je krenil vasovat k nekemu dekletu. Dekle je poklical. Ker se ni oglasila, zato je odšel naravnost domov v Zaboršt. Predsednik: »Dekle ni nič slišala?« Obtoženec: »Je tako okno, da je težko slišala. Dvakrat sem potrkal.«

Predsednik: »Povejte, odkod ste dobili smodnik in papir?«

Obtoženec: »Kupil sem ga 14 dni poprej v Ljubljani pri Sevčiku. Kupil sem take patrone za streljanje valuharjev pod sadnim drevjem. Gradu sem razstrelil en štor. Smodnik, ki je bil v papir zavit, se mi je stresel v žepu.«

Predsednik: »Pri vas so našli prav tak papir, kakor je bil v cevi.«

Obtoženec: »Orožnik je našel kos papirja pri sestri in ga kar stisnil. Papir pa ni enak.«

Predsednik: »Imate stare bicikle?«

Obtoženec: »Imam.«

Izpovedi priče.

Priča Maksimilijana Einspieler, upraviteljeva soproga, je pripovedovala, kako so okoli 2 čuli prvič manjši pok, nato pa prav močan. Posvetila se je medla svetloba, nato pa je vse utihnilo. Mož je vstal, vzel revolver in parkrat ustrelil skozi okno. Bilo je sploh vse razbito. Drobci šipe so leteli 30 m daleč na cesto. Notranje okno je padlo v sobo, tudi drobci stekla. Zastori so bili vsi raztrgani. Našli so več papirnih koscev. »Mi nismo nobenega sumili. Obtoženec se je sam enkrat izrazil, da nima nobene stvari proti mojemu možu.«

Predsednik obtožencu: »Povejte, kdo je napravil?«

Obtoženec: »Ne vem. Kdor je, ne bo šel pravit okoli.«

Predsednik je nato prebral zapisnik o zaslišanju upravitelja Nikola Einspielerja v preiskavi. Tu pravi, da je čul 27. junija ob 2:15 dve detonaciji. Okna so bila razbita. Šli so vsi v kuhinjo. Okoli 3 je privozil mimo voznik France Šimenc iz Doba in sta ugotovila dejanski stan. K sreči se ni pripetila hujša nesreča. Poleg okna je stala omara, tako da ni bila večja nevarnost za otroka, ki sta spala poleg omare v stran.

Priča Frančiška Grčar je izjavila, da ni sicer slišala, da bi kdo trkal na okno. Obtoženec je večkrat poprej trkal, a ga je odslovila.

Priča Frančiška Urbanija, gostilničarka v Ihanu: »Ogrin je prišel v needljo zvečer v mojo gostilno z bratom in Vinkom Gradom. Cene in brat

sta odšla s kolesi okrog 11. Ta pa je ostal do zadnjega in sem fante morala ob 1:30 izganjati iz gostilne. Fantje so potem še kake četrt ure na vasi peli. Do Dola je po mojem dobre pol ure.«

Priča Vinko Grad: »V nedeljo 26. junija smo šli skupaj v Ihan. Janez ni imel s seboj nič zavitega na kolesu. Tudi psa nisva imela s seboj. (Ovadbica pravi namreč, da je napadalec imel s seboj psa, ker so se drugi dan poznali še pasji sledovi.)

Priča Karol Ogrin, obtoženčev brat: »Peljali smo se v Ihan. S seboj nisva vzela nič. Tudi pes ni šel z nama. Brat ni imel nobene stare balance s seboj. Jaz in Cene sva odšla iz gostilne ob 10:30 ponoči. Brat je tam ostal.«

Predsednik: »Ali je vam znano, da bi bil brat streljal štor?«

Priča: »Da. Lahko prisežem. Kje je za to dobil smodnik, ga nisem vprašal. Ne vem, odkod bi bil smodnik, ki so ga našli v žepu.«

Marija Košak, sestra obtoženčeva: »Ponoči sem se zbudila zaradi ropota, ko je brat prišel domov. Vžigalno vrstico sem videla že okoli božiča. Papir je ležal v omari.«

Predsednik je nato predložil corpora delicti. Med državnim tožilcem in predsednikom se je razvila kratka diskusija o sličnosti obeh papirjev. — Predsednik je nato čital razne akte in ovadbe odnosno poročila. Prebral je tudi spis, da sta bila zaradi tega atentata najprej aretirana tudi Jakob Mejač in Vinko Jagodic iz Dola. Bila sta pozneje izpuščena iz preiskovalnega zapora, ker sta dokazala svoj alibi.

Po končnem dokaznem postopanju sta sledila govora državnega tožilca in branilca. Državni tožilec je vztrajal pri obtožbi, poudarjajoč, da je bil brez dvoma napad izvršen iz političnih momentov. Vse okolnosti kažejo, da je bil obtoženec storilec.

Branilec dr. Krek je analiziral potek in rezultat današnje razprave. Indicijski dokazi so ostali popolnoma nesklajeni. Igrati bi moral pri tem političen moment. Tega momenta pa pri današnjem obtožencu ni mogoče najti, ker se obtoženčeva družina ne udeležuje pri nobenih organizacijah. Obtoženec vztrajno zanika svojo udeležbo, vztrajal je pri zanikanju tudi takrat, ko je po njem pel pasji bič. Predlagal je tudi, da se zaslišijo še tri važne priče o obtoženčevi nedolžnosti.

Oprostilna sodba.

Po daljšem posvetovanju je predsednik razglasil, da se obtoženec popolnoma oprošča vsake krivde, da bi bil izvršil omenjeni atentat. V razlogih je predsednik navajal, da ni bilo podanih zadostnih dokazov za krivdo in se je obtoženčev alibi-dokaz v bistvu posrečil.

Nov list.

Te dni je začel izhajati v Ljubljani nov tednik »Pohod«. Po svoji vsebini je očitno naslednik nekdanje »Orjune«, torej glasilo s fašistično smerico. Tudi naslov spominja na to, nekako po vzorcu Hitlerjevih narodno-socialističnih listov: »Aufmarsch«, »Angriff«, »Schar«, »Kampftruf« (= Razvrstitev, Napad, Četa, Bojni klic).

Javno zborovanje.

Kakor je poročalo »Jutro«, se je vršilo dne 11. septembra t. l. veliko javno zborovanje v Ljubljani. Sedem ministrov se ga je udeležilo in je govorilo na njem. Izvenljubljski udeleženci so imeli četrtinsko vožnjo v Ljubljano in nazaj.

Tednik »Slovenija« je ustanovljen iz čistih in idealnih namenov.

Sodelujejo pri njem slovenski, kulturni ljudje. Vse naše gibanje in naše gospodarstvo bo treba prirediti velikim evropskim načrtom, da se ohrani naše ljudstvo. Naša kultura naj bo globoka, da bo stala v štrle velikim kulturam.

Globino, npravenost, resnost in odločnost je treba dati naši misli.

To je naš namen.

GOSPODARSTVO

Delavsko zavarovanje

(Konec.)

Pri mostarski zgradbi je prekoračil komisar kredit za 1.261.295 Din. Komisar ima veliko oblast, njegov podpis ima veljavo sklepa občnega zbora; on ne odgovarja, razen svoji vesti in ministru, nikomur drugemu. Uprava ima lahko svoje mnenje in načrte, komisar pa svoje. Takisto kakor lahko uprava predlaga tako, občni zbor pa sklene drugače, more napraviti tudi komisar, kolikor njegov odlok ne nasprotuje zakonu in ga ne razveljavi minister. Komisar združuje v sebi vse instance pri uradu: on je predsednik in ravnateljstvo, nadzorni odbor in občni zbor. Če minister ne razveljavi kakega njegovega odloka, ki mu mora biti predlo-

žen v obliki prepisa sejnega zapisnika, je izvršen. Zapisnike predlaga uprava, ne komisar ali odbor. Minister je poučen o vsakem najneznatnejšem sklepu organov delavskega zavarovanja. Zato je neverjetno, da bi ne vedel za prekoračenje mostarskega kredita; če je molčal, ako je bilo kaj nepravilnega, odgovarja on, minister, ne komisar. V Mostarju se je menda gradilo pod Nikolom Preccom, ki je Hercegovac in ožji mostarski rojak.

Pri oddaji del in dobav se bo treba oprostiti naziranja, da je najnižja ponudba tudi najcenejša. Je že res, da je najnižja ponudba matematično povolnejša od drugih, višjih ponudb, pri tem pa je treba pomisliti, da enostavno licitiranje navzdol ni vedno koristno. Take licitacije gredo navadno na račun plač, delovnega časa, pa tudi na račun kakovosti blaga, ki se dobavlja. Ljubljanski OUZD je menda edini urad, ki se je v tem pogledu osamosvojil od SUZOR-a in si sam nabavlja zdravstvene potrebščine dosti cenejše.

Iz objavljenih podatkov se ne bo dalo zaključiti nič zanesljivega dotlej, dokler se ne bo čulo tudi druge plati zvona: zagovora obdolženih komisarjev. Šušlja se mnogo... celo, da je po sredi tudi neko trenje med upravo in bivšimi komisariji, pa tudi med temi samimi. Koliko je na tem resnice, utegne pokazati bližnja bodočnost.

Reorganizacija uprave in sprememba pravil.

To, kar se danes smatra za samoupravo, je dejansko samo razširjeni komisariat. Zato je že na prvi seji ravnateljstva in nadzornega odbora ob soglasanju delodajalcev z delavske strani bila postavljena zahteva po takojšnjih volitvah v ustanove delavskega zavarovanja. Je to razveseljiv pojav, navzlic dejstvu, da so sedanje vodilne osebe sede i v prvem ravnateljstvu, ki je imelo možnost, a ni izvedlo volitev. Morda je bila krivda drugje.

Preporočno jabolko je vrženo, pa nastaja nevarnost, da bo pozornost mnogih obrnjena v napačno smer. Lahko bi se pojavile struje, ako pride do borbe, ki bi hotele v kalnem ribariti. Morebitna trenja ne smejo zastirati pogleda v pravo smer in črpati moči za brezplodna prerivanja. SUZOR je milijonski zavod z mnogimi vplivnimi mesti in poslovnimi zvezami. Številne zgradbe in borba za razne dobave narekujejo največjo previdnost. Reorganizacija uprave in sprememba pravil je izvesti popolnoma neodvisno od takih borb. Reorganizacija mora biti izvedena tako, da ob upravi instrument v rokah samouprave, izvršilni organ in ne narobe.

Javno razpravljanje.

Sklepanje o lastnih računskih zaključkih, o sistematizaciji uslužbenških mest in proračuni o zgradbah, nakupu in odsvojitvi nepremičnin, o spremembi službene pragmatike, pravil in drugem spada v pristojnost občnega zbora, ki je javen. Odposlanec za občni zbor okrožnega urada volijo delodajalci in člani neposredno. Občni zbor voli ravnateljstvo in nadzorni odbor ter odposlanec za občni zbor pri osrednjem uradu. Dokler je sklicanje občnega zbora pri okrožnih in osrednjem uradu nemogoče, nadomestujejo najvišji forum delavskega zavarovanja imenovana ravnateljstva skupaj z nadzornimi odbori. Logično je, da bi morala sedanja ravnateljstva in nadzorni odbori o vseh zadevah, ki so praviloma pridržana občnemu zboru, razpravljati v javnih sejah. Da so se dosedanja ravnateljstva in komisariji ravnali po teh določbah pravil, ki so še veljavna, bi bilo marsikaj drugače.

V občinah z imenovanimi občinskimi odbori se enako razpravlja javno o vseh zadevah, za katere je določena javnost. Celo komisariji razgrinjajo računske zaključke, proračune itd. občanom na vpogled. Teritoriji okrožnih uradov so večji od občinskih, področje SUZOR-a obsega celo državo; zato bi bilo treba take seje objavljati v uradnem in dnevnem časopisu in obenem z dnevnim redom. Na občinsko desko lahko pogleda vsak občan, delavec iz Prekmurja pa ne more v Ljubljano ali delodajalec iz Skoplja v Zagreb. Iz istih razlogov bi bilo treba pravočasno objavljati tudi vse račune, predloge in sklepe, ki spadajo v kompetenco občnega zbora.

Ljubljanski OUZD je, uvidevši nemožnost take samouprave, kakor jo odredajo sedanja pravila, že l. 1926. pokrenil akcijo za njihovo spremembo. Stvar se je zavlačevala, dokler ni končno nekje zaspala spanje pravičnega. Slična usoda je zadela tudi neke druge važne načrte. Seve — delalo se je ob izključitvi javnosti... Gonilne sile ni bilo. Novo ravnateljstvo SUZOR-a bi ravnalo dosledno, če bi za statutarne določene zadeve uvedlo javnost. Tudi pri okrožnih uradih. Delo bi šlo gladkejšje in hitrejšje izpod rok.

Vsak bodi

naročnik

tednika „Slovenija“

Sladkor.

»Trgovski list« z dne 10. septembra t. l. poroča o stanju sladkorne pese v Sremu. Pravi, da je kakovost dobra, da pa je cena nizka, in sicer radi krize v sladkorni industriji. Dočim so prej plačevali 40 Din za 100 kg sladkorne pese, plačujejo sedaj komaj 20 Din.

K temu pripominjamo mi, da v kako krizo sladkorne industrije ne verjamemo. Verjamemo k večjemu, da kak delničar sladkornih tovarn govori o taki krizi, kar pa še ni eno in isto. Kajti če govori o njej, dela to zaradi tega, da ne bi bilo treba zniževati cen sladkorju. Zato razumemo sicer delničarja, če govori o krizi, ne razumemo pa ljudi, ki jim verjamejo. Posebno še, če prečitajo zgoraj omenjene navedbe »Trgovskega lista«.

Sladkorna industrija ima pri nas dejansko monopol. Zato lahko določa cene po eni strani proizvajalcu sirovin, to je kmetu, ki prideluje sladkorno peso, po drugi strani pa konzumentu. Velikansko razliko med cenami pa pobere dejansko sladkorni tovarnar.

Kajti podlaga za proizvodnjo sladkorja je pesa. Cena pese pa je letos natančno za polovico nižja, nego je bila prej. Doslej so znali proizvajalci stroški za kilogram sladkorja nekako poldrug dinar, raje še nekoliko manj. Če je torej sladkorna pesa za polovico cenejša, ne more stati tovarnarja 1 kg sladkorja več nego 1 Din. Če pribijemo za stroške odprave, prevoza, trgovskega zasluga in podobno 100%, kar je vsekako dovolj, tedaj bi veljal kilogram sladkorja v nadrobni prodaji 2 Din. K temu moramo seveda prišteti še državno trošarino, torej davek, ki ga plača vsak konzument pri vsakem kilogramu sladkorja v znesku 8-50 Din. Največ bi torej smela znašati cena za 1 kg sladkorja 10-50 Din.

Iz povedanega sledi, da pobere sladkorna industrija pri vsakem kilogramu sladkorja poleg normalnega še 4 Din izrednega dobička.

Povedali smo, da ima sladkorna industrija pri nas dejansko monopol. Kajti uvoz inozemskega sladkorja je dejansko onemogočen, dokler niso naše »domače« tovarne spečale vseh svojih zalog. Šele potem se je smel — doslej — uvažati inozemski sladkor. Lahko je mogoče, da bo zbog višje trošarine in obubožanja širokih ljudskih plasti padel potrošek sladkorja. Ali tudi, če bo padel, bo s tem prizadet samo uvoz, ne pa tudi tuzemski pridelek.

V interesu našega najrevnejšega porabnika sladkorja in nič manj v interesu našega narodnega gospodarstva bi bilo zategadelj, da se stvar izjasni. »Trgovskemu listu« so gotovo znani glavni in najvplivnejši delničarji naše sladkorne industrije. Naj nam priobči njih imena in naj nobenega ne izpusti.

Kajti ne dvomimo prav nič: že zgolj jasnost in javnost bosta v tem primeru ugodno učinkovali.

Obdavčenje slovenskega mlinarstva ali

še in še davek na poslovni promet.

Poslovni davek od mlinskih izdelkov znaša 6% prodajne cene. Pri tem je slovenski mlinar v primeru z vojvodinskim za toliko na slabšem, ker mora plačati tudi visoke prevozne stroške, ki se morajo seveda priračunati k prodajni ceni. »Jutro«, ki to ugotavlja, ugotavlja tudi, da je prodajna cena moke ničlarice z ozirom na prevozne stroške in nizko ceno klajnih izdelkov 300 Din za 100 kg, med tem ko stane ista količina moke vojvodinskega mlinarja 230 do 235 Din. Slovenski mlinar mora torej plačevati 6% davek na poslovni promet od mnogo višje prodajne cene za isto količino moke, in sicer znaša davek od 100 kg moke 4-20 Din več nego pri vojvodinskem mlinarju.

SLOVSTVO

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(Nadaljevanje.)

»Živel sem ločeno od svojih tovarišev. Izbral sem si kotiček v šolskem vrtu in zahajal vanj, da sem lahko svobodno sanjari; sanjari sem vedno rad. Če so se tovariši hoteli polastiti tega kotička, sem ga branil z vsemi močmi. Slutil sem, da si mora moja volja podvreči voljo drugih ljudi, in da mora pripadati meni, kar se mi dopada. V šoli me niso imeli radi: treba je časa, da pridobiš ljubezen ljudi, a jaz sem imel nejasen občutek, da ne smem izgubljati časa, tudi kadar nisem imel nobenega dela.«⁵

Ničesar še ni delal, toda že se je na nekaj pripravljaj, hitel je nekam, čakal je nečesa, upal je na nekaj, in sanjari je, sanjari do zamaknjenja. V sivem zapredku je trepetal očarljivi metulj. »Bil sem srečen takrat!« se spominja sam. Kljub vsemu svojemu, ne več otroškemu trpljenju — domotožju, osamljenosti, poniževanju, žalitvam — je bil srečen, kakor da bi bil že slutil svojo neverjetno usodo.

Šolski upravitelj je dodelil otrokom za vrtna dela precej velik kos zemlje in ga razdelil na deleže. Napoleon je združil tri deleže, svojega in dva, ki sta mu jih odstopila soseda, obdal jih je z visoko ograjo iz prostic in jih zasadil z drevesci. Negoval jih je dve leti, dokler niso tako zrastle, da so začela dajati senco in obrazovala zeleno stanico, »pustinjo« — »eremitažo«, kakor so jo takrat imenovali. To je bil njegov »kotiček«. Sem je zahajal, kakor nekoč v svojo deščeno izbico za hišo v Ajacciu — sanjari in računat, bavit se z matematiko, kajti gradil je svojo blazno himero z matematično natančnostjo; ledeni kristali geometrije so lomili ogenj domišljije v čudežno mavrico.

»Gorje tistemu izmed nas, ki se je drznil kaliti njegov mir iz radovednosti ali iz želje, podražiti ga!« se spominja eden njegovih tovarišev. »Besen je skočil iz svojega zaklonišča in iztirjal neprošene goste, naj ji je bilo kolikorkoli.«⁶

V tem zaklonišču se je vračal k »naravnemu stanju«, »étal nature«, po Rousseaujevih naukih; od ljudi je šel k naravi: »človek narave, srečen v naročju čuvstev in naravnega razuma«, je rekel pozneje.⁷ Tu je občutil prav tisto, kot v bodoči njegovi povesti mornar, ki ga je vrgel vihar na brezljudni otok Gorgono: »Bil sem vladar svojega otoka; tu bi mogel biti, če že ne srečen, pa vsaj moder in miren.«⁸ Ali to, kar je bil Napoleonov dvojnik, Julien Sorel, v svoji duplini: »skrit, kakor ujeda v skalah, je mogel zagledati iz daljave vsakega človeka, ki se mu je bližal...« »Tu mi ne morejo ljudje narediti nič hudega«, je rekel in oči so mu zablestele od radosti. »Svoboden sem! In pri zvoku te velike besede se mu je duša razvnela od zanosa.«

Ta prvi osvojeni košček zemlje — je že začetek Napoleonovega imperija — svetovnega vladarstva. Tu je bil prav tako sam, kakor pozneje na vrhuncu svoje veličine in na Sv. Heleni.

Učil se ni kdovekaj; strastno ga je vleklo, kakor vedno, edino le k matematiki. »Ta otrok je sposoben samo za geometrijo«, so govorili o njem.¹⁰ Zanimal je učitelja s svojimi uspehi: najtežavnejše v matematiki si je usvajal s tako lahkostjo, kakor da bi že vse vedel s prirojenim »znanjem-spominjanjem« — anamnezo Platona, in kakor da ne bi doznal nič novega, nego se samo domišljaj pozabljenega.

Malo se je učil, veliko je čital; požiral je knjige z nenasitno pohlepnostjo. Začital se je v svetovno zgodovino Polibija, v Arianovo življenja Aleksandra, v Plutarhove življenjepise. Sanjari je o Leonidah, Katonih in Brutih, »ki so zadivljali človeški rod.«¹¹ Ni se tudi ločil od Jean-Jaquesa, večnega prijatelja svojega.

Sovraštvo tovarišev zoper njega se je raznemalo vedno bolj, in navsezadnje so sklenili, korziškega volčica primerno poučiti.

Želeč uvesti v šolo vojaški red, je sestavil upravitelj iz učencev bataljon iz nekaj stotnij in je vsaki imenoval poveljnika. Med temi je bil tudi Napoleon. Toda zbral se je vojni svet in je razsodil: Bonaparta, ki ne ljubi in ne spoštuje tovarišev, izključujemo iz vrst stoletniških poveljnikov. Nato so mu prečitali sodbo, potrgali mu ramnice in ga postavili v nižji čin. Pokoril se je vsemu, toda prenašal je žalitev s takim ponosnim dostojanstvom, da so se otroci spočetka čudili, potem zamislili in navsezadnje skesali, kakor da bi bili naenkrat razumeli, s kom imajo opravka. Na mah se je spremenilo javno mnenje Napoleonu v prilogo: obžalovanja vredna »Slamica - v - nosu« se je pokazala kot velikodušen Spartanec. Vsi vprek so se trudili, da mu pokažejo svoje sočutje, da popravijo pred njim svojo krivdo, da ga potolažijo. Takoj jim je dal razumeti, da ne potrebuje tolažbe, a bil je vendarle ginjen, čeprav tega ni pokazal. S tega dne se je začel po malem bližati tovarišem, zahajati med ljudi in si osvajati srca. Kljub temu pa ni pustil nikogar preveč blizu in za vsak primer si je še vnaprej hranil svoj »kotiček«.

V snežnati zimi 1783, ko je zametlo šolsko dvorišče, so zasnovali otroci na njem vesele igre: vojne s kepanjem. Pod vodstvom Napoleona so zgradili iz snega po vseh pravilih vojne umetnosti velikolepno trdnjavo s štirimi braniki. Dve vojski sta jo branili in oblegali. Napoleon, nezčrepen v vojnogostanstvenih domislekih, je vodil izmenoma obe vojski ter je razvnel in navduševal vse. Šele sedaj so razumeli otroci, kakšen vesel, čudovit tovariš je on, in

kako radi bi ga mogli imeti, če bi jim to pripustil. Toda on ni niti pripuščal niti branil, kakor da bi jih dosti ne potreboval; tega pa ljudje, celo otroci, nikdar nikomur ne oproščajo.

Prvi je bil tudi pri vseh uporih proti vodstvu, pri malih šolskih prevratih. Zelo rad je govoril pred prevratno tolpo vžigajoče besede, kot pravi ljudski tribun, in propovedoval po Jean-Jaquesu o svobodi in enakosti, o človeških pravicah. Vendar se je stvar po navadi končala tako, da so se šolarji zadnji hip prestrašili in se umaknili pred vodstvom, pri čemer so se izneverili svojemu vodji, ki je odgovarjal za vse. Šel je v zapor ali pod šibo, molče, ponosno, brez tožb, brez solza; nikogar ni izdajal. Ko pa se je vračal k tovarišem, jim sicer ni nič očital, ali iz obraza se mu je bralo, da jih prezira, da gleda nanje kot na strašljivce. »Vedno sem sam sredi ljudi«, je rekel kmalu potem. »Kako so podli, nizki, zaničljivi! Življenje mi je v breme, ker so ljudje, s katerimi živim in bom bržkone vedno živel, meni tako nepodobni, kakor mesečna svetloba sončni.«¹²

Nekoč, ko ga je učitelj grajal, mu je odgovoril razsodno in vljudno, toda tako samozavestno, da ga je ta začuden pogledal in rekel:

»Kdo ste vi, gospod, da mi tako odgovarjate?«

»Človek«, je odgovoril Napoleon.

Jean-Jaques je bil lahko zadovoljen s svojim učencem. V tem odgovoru trinajstletnega Bonaparta je že začetek revolucije. »Z večnimi črkami je začrtal Stvarnik v človeško srce človeške pravice«, je rekel okoli 1789. leta.¹³

Pet let je preživel Napoleon v brienski šoli, kakor v ječi, brez vsakega dopusta in brez svidenja s sorodniki. Enkrat samo ga je obiskal oče z malo hčerko Marijano — ki jo je peljal v Saint-Cyrski samostanski zavod — in s tretjim sinom Lucienom, ki ga je pustil ravno tam v šoli v pripravljalnem razredu.

Karel Bonaparte je samo prenočil v Brienne-u in je naslednjega dne odpotoval. To je bilo zadnje snidenje sina z očetom.

Čez dva dni je pisal Napoleon, očitno na očetovo prošnjo, enemu izmed svojih stricev — menda bodočemu Kardinalu Feschu — zanimivo pismo: deček se nam kaže v njem, ves kakor je.

Šlo je za brata Josipa, ki je takrat nameraval zamenjati duhovniški poklic z vojaškim. Zelo podrobno, po točkah, dokazuje, da hoče narediti Josip neumnost, škodljivo ne samo zanj, ampak tudi za vso »družino«.

»Točka prva. Papa pravi pravilno, da ni bratec hraber dovolj, da bi mogel premagati nevarnosti na bojišču, kakor je treba. Slabo zdravje mu ne pripušča prenašati napore pohodov, sploh gleda on na vojaško službo zgolj z garnizonskega stališča. Da, bratec bi bil odličen častnik v mirnem času: je dober človek, živahnega razuma, pripraven za svetne ljubeznivosti, in sprič svojih sposobnosti se uveljavljal častno v vsaki družbi; toda v bitki? Papa dvomi o tem.«

Kaj če vojakov je obraz kakor Adonis lep, kaj če je sreče ljubljene, zgovoren kakor Feb, če pa je brez poguma, v vojni nič več ne velja, nego vojak, ki brez orožja v bojni metež se poda.

»Točka druga. Bratec je vzgojen za duhovniški poklic. Prepozno je, da bi se mu odpovedal. Monseigneur, škof autunski bi mu dal bogate dohodke in bržkone bi ga tudi napravil za škofa. Kaka sreča za družino! Monseigneur se trudi na vse načine, da bi ga pregovoril, naj ostane pri duhovniškem poklicu in mu obljublja, da mu tega ne bo žal. Toda bratec se upira. Hvalim ga, če je njegova upornost posledica odločne naklonjenosti za vojaški poklic, najlepši na svetu, in če mu je sam Veliki Voditelj človeških zadev vdahnil ta poklic kakor meni.«

V tretji točki našteva vse vojaške službe — pomorsko, inženersko, artilerijsko, pehotno in dokazuje, da ni Josip za nobeno sposoben. »Bratec namerava seveda iti k pehoti. Razumem ga: ves dan ne bi hotel nič delati, samo pohajkoval bi. Kaj pa je prav za prav tak majhen pehotni častnik? Večinoma pohajkovelec, a tega nikakor ne žele papa, mamica in Vi, dragi stric, pa tudi ne stric arhidiacon, ker je bratec že pokazal z nekaterimi budalostmi svojo lahko mišljenost in zapravljivost. Potrudili se bomo torej zadnjič, da ga pregovorimo, naj ostane pri duhovniškem poklicu, v nasprotnem primeru ga bo pa oče vzel s seboj na Korziko, da ga bo imel pred očmi. Prizadeval si bo, da ga spravi v sodno službo.«¹⁴

Težko je verjeti, da je napisal to pismo štirinajstleten deček: tako je suho, jasno, hladno. Pa vendar ni brezsrčno: prikrita toplota je v vsaki besedi — ljubezen do družine, do rodovine, do te svete zveze krvi, s katero veže svoje otroke Mati Zemlja.

»Hvalim brata, če mu je sam Veliki Voditelj vdahnil poklic za vojništvo, kakor meni« — kakor da bi v teh besedah razsvetljevale zarnice hudournu nebo. Kdo je ta »Prvi Voditelj«? Deistični Bog Robespierresa, ta blede mrtvec, ali vzhajajoče sonce — Napoleonova Usoda? Usoda ali Bog — deček veruje, da mu je eden ali drugi vdahnil poklic za vojno. Tu je vsa njegova usoda, kakor mogočen hrast v želodu.

»Gospod de Bonaparte Napoleon: visok 4 čevlje 10 palcev; krepke postave, izvrstnega zdravja; poslušnega značaja; pohleven, pošten, plemenit; vedenje brezhibno; vedno se je odlikoval s pridnostjo v matematiki; precej dobro pozna zgodovino in zemljepis; zelo slab v lepi književnosti. Postal bi izvrsten mornar; zasluži sprejem v pariško šolo.« Tako izpričevalo mu je dal glavni subinspektor kraljevskih vojnih šol Francije general Keralio leta 1784.¹⁵

¹² Masson, Manuscrits, 5.¹³ Ibid., 569.¹⁴ Masson, N. dans sa jeunesse, 83-86.¹⁵ Bourienne, I. 24.⁵ Rémusat, I. 267.⁶ Chuquet, I. 118.⁷ Masson, Napoléon, Manuscrits inédits, p. 552.⁸ Ibid. 381.⁹ Stendhal, Le rouge et le noir, p. 72.¹⁰ Rémusat, I. 267.¹¹ Chuquet, I. 129.